

Miért szomorú a jogtisztázás polipja?

2017 decemberében Alicantéban, az *Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala* (= European Union Intellectual Property Office, EUIPO) központjában gyűltek össze az egyes európai országok illetékes hatóságainak képviselői, hogy megvitassák, mennyiben érte el célját az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló irányelv¹, illetve annak egyes nemzeti átültetései. A direktíva a jogvédett kulturális javak tömeges digitalizálását és digitális formában való hozzáférhetővé tételét hivatott előmozdítani. Hogy az eddigiek alapján a kezdeményezés milyen mértékben nevezhető sikeresnek, arról a megbeszélésen ismertetett felmérés eredményein túl az egyes kedvezményezett intézmények meghívott képviselőinek – egymást nagyrészt megerősítő, alátámasztó – hozzászólásaiból nyerhettünk képet.

Anélkül, hogy ez említett felmérésről készült, hamarosan a szélesebb publikum számára is elérhető jelentés tartalmát részletesen bemutatnánk, érdemes sorra venni, mik azok a lényegi problémák, amelyek az árva műves rezsim által kínált megoldás elterjedését nagyban hátráltatják.

Az irányelv – és az átültető jogszabályok – egy ún. gondos jogosultkutatás lefolytatásához kötik egy mű árva műként való meghatározását, vagyis annak kimondását, hogy a mű „valamennyi jogosultja ismeretlen, vagy ha egy vagy több jogosult ismert ugyan, de mindegyikük ismeretlen helyen tartózkodik”². Az árva műveket azután az ún. kedvezményezett intézmény, így például a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár³ a szerzői jogi törvény (Szjt.) 41/F. § (1) értelmében

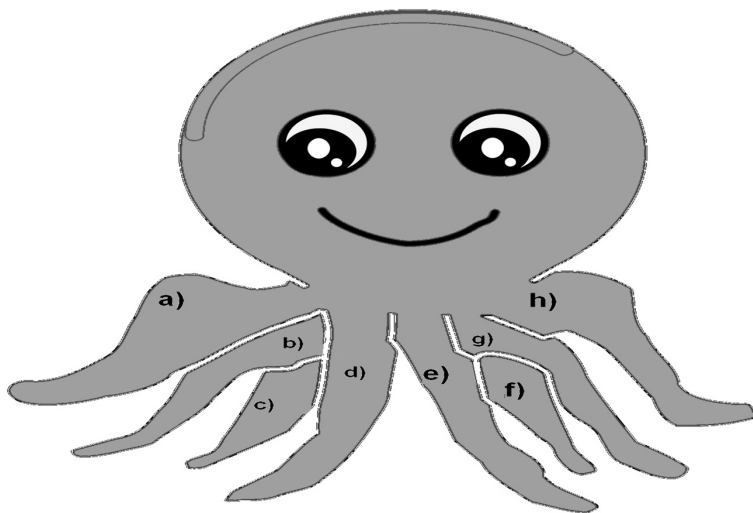
- „a) a nyilvánosság számára szabadon hozzáférhetővé teheti oly módon, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg;
- b) digitalizálás, az a) pont szerinti hozzáférhetővé tétel, indexelés, katalogizálás, megőrzés vagy helyreállítás céljából szabadon többszörözheti.”

Az irányelv értelmében a tagállamoknak kell meghatározniuk – műtípusonként – a jogosultkutatás forrásait⁴, felhasználva – minimumként – a mellékletben felsorolt releváns

forrásokat. A vonatkozó magyar kormányrendelet⁵ például a könyvek esetében az alábbi információforrások igénybevételét írja elő (2. § (2)):

- a) a MOKKA-ODR (Magyar Országos Közös Katalógus és az Országos Dokumentumellátási Rendszer) adatbázisa;
- b) kötelezpéldányok nyilvántartásai, különösen a Magyar Nemzeti Bibliográfia;
- c) könyvtárak és egyéb intézmények katalógusai, besorolási állományai, amelyekben felkutathatók az érintett jogosultak vagy elérhetőségi adataik;
- d) olyan kiadói és szerzői szervezetek, amelyek nyilvántartják az érintett jogosultakat és az elérhetőségi adataikat;
- e) a WATCH (Writers, Artists and their Copyright Holders) és az ISBN (International Standard Book Number) azonosító számról vezetett nyilvántartás, valamint a kiadott könyvekre vonatkozó adatbázisok;
- f) az érintett jogosulti csoportot képviselő közös jogkezelő szervezet adatbázisai;
- g) az adatbázisokat és nyilvántartásokat egyesítő információforrások, különösen a VIAF (Virtual International Authority Files) és az ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works) adatbázis és
- h) az országos elektronikus dokumentumküldő rendszer adatbázisa.

Gondolhatunk úgy erre a nyolc pontra, mint a jogtisztázás polipjának nyolc lábára:

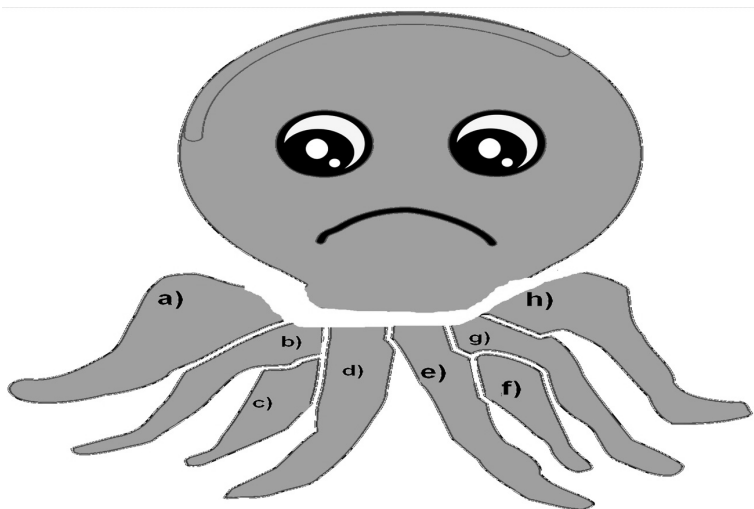

A jelentés felhívja a figyelmet, hogy a jogosultkutatás az előre definiált források ellenére is komplex, erőforrás-igényes feladat, miközben általában is problematikus a digitalizálási tevékenységek finanszírozása. Még tovább bonyolítják a kérdést a források olykor túlzottan általános meghatározásai, mint pl. – a magyar rendeletet véve alapul – „könyvtárak és egyéb intézmények katalógusai”, vagy „olyan kiadói és szerzői szervezetek, amelyek nyilvántartják az érintett jogosultakat és az elérhetőségi adataikat”. Jogosan merül fel a kérdés, hogy megfelelő jóhiszeműséggel járunk-e el, ha ignoráljuk azokat a forrásokat, amelyek létéről nincsen hivatalos tudomásunk, vagy amelyek online egyáltalán nem, esetleg csak térítés fejében hozzáférhetők. Erkölcsi és anyagi felelősségünk is van e kérdésben, hiszen a jogtulajdonosok a későbbiek során felbukkanhatnak, és a műveik

felhasználásért követelhetik jogos jussukat. Mindez óvatosságra inti a kedvezményezett intézményeket, amelyek hajlamosak ezért a jogszabályilag megengedettől korlátozottabb hozzáférést nyújtani az árva művekhez. Okkal vetődik fel ugyanakkor, mennyire indokolt ez az óvatosság. Az alicantei találkozó egyes résztvevői arra hívták fel a figyelmet, hogy a jogtulajdonosok sokszor inkább örömmel fogadják, hogy művük nem merül a feledés homályába, hanem digitális formában újra elérhetővé válik a széles publikum számára.

Ahogy tehát fentebb jeleztük, a jogtisztázás költséges feladat, ezért is koncentrálnak a digitalizálási projektek Európa-szerte a kevésbé problémásnak ítélt közkinccsre, jóllehet a szerzői jogi oltalom lejártának megállapítása is megfelelő körültekintést igényel. A könyvtári katalógusok metaadatai sok esetben nem elegendők a szerzői jogosultak azonosítására: nem tüntetik fel a borító vagy – a forrásban fellelhető adat hiányában – az illusztrációk készítőjét, a háromnál több szerzős művek esetén a további szerzők neveit, stb. A szerzői jogosultak meghatározásához tehát megkerülhetetlen a dokumentumok kézbevétele, könyvtári műszóval: az autopszia, amely során legtöbbször bebizonyosodik, hogy egyetlen dokumentumhoz több mű, ehhez mérten több jogosult tartozik. Megoldással kecsegtet az új anglo-amerikai katalogizálási szabályzat, a Resource Description and Access (RDA) implementálása, amely arra instruál, hogy a jövőben minden közreműködői nevet rögzítsünk a könyvtári feldolgozó munka során, amely persze rögtön felveti a szükséges erőforrás rendelkezésre állásának kérdését.

A gondos jogosultkutatást illetően a hosszú távú megoldást azt jelentené, ha a jogszabályok konkrét, egyben szabványosan lekérdezhető adatforrásokat határoznának meg, ami által a jogtisztázás folyamata automatizált módon, költségkímélően zajlana – az ehhez szükséges nemzetközi szerzői jogi infrastruktúra megteremtésére érdemes volna az EU-nak áldoznia. Ennek hiányában az olyan nemes céloknak, mint amilyen az európai kulturális örökség digitalizálása vagy a versenyképes európai digitális könyvtárak létrehozása, esélyük sincsen megvalósulni, a jogtisztázás egykor vidámnak tűnő polipja pedig csak lehangoltan bambul maga elé.

Ha annak okát firtatjuk, hogy miért alakult így, a probléma mindenekelőtt egyetlen tényezőre vezethető vissza: az együttműködés hiányára, amely a rendszerek szintjén az interoperabilitás hiányaként definiálható: a polip lábai sem egymással, sem a fejjel nem kooperálnak. Mindez – visszatérve a jogtisztázás folyamatához – betudható a szabványos megoldások mellőzésének, a „metaadat-tudatosság” hiányának egy világban, ahol a metaadatok szerepe, a kontrollált szótárak, névterek stb. használata egyre felértékelődik. Az együttműködés egy másik szintje lehetne az érdekelt szervezetek, köz- és egyéb intézmények stb. kooperálása, ami szintén problematikusnak mutatkozik. Vonatkozó felmérés hiányában csak tippelhetünk, milyen társadalmi, piaci okok húzódnak ennek hátterében. A közzsféra általános bizalmatlansága a piaccal szemben? A versenyszféra bizonyos szereplőire jellemző elavult üzleti modell? Egyelőre azt is csak találgathatjuk, hozhatnak-e megoldást az új üzleti modellek kialakítását és megvalósítását ösztönző támogatási konstrukciók, már ha lesznek ilyenek, vagy esetleg az új uniós szerzői jogi szabályozás, amely viszont minden bizonnyal várható⁶.

Jegyzetek

1. 2012/28/EU – Az Európai Parlament és a Tanács 2012/28/EU irányelve (2012. október 25.) az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól, elektronikusan elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0028> (Megtek.: 2017. december 14.)
2. 2012/28/EU, 2. cikk (1)
3. 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, elektronikusan elérhető: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900076.TV (Megtek.: 2017. december 15.), 38. § (5)
4. 2012/28/EU ,3. cikk (2)
5. 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet az árva mű felhasználásának részletes szabályairól, elektronikusan elérhető: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1400138.kor (Megtek.: 2017. december 14.)
6. Vö.: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a digitális egységes piacon a szerzői jogról: javaslat, elektronikusan elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016PC0593&from=EN> (Megtek.: 2017. december 19.)

